

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle**. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi **Anna**'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – **Rabi Sacks**

Beaaloteha

Moşe'nin Sınavı

Moşe'nin hayatındaki en ağır kriz buydu. "Karışık kalabalık" tarafından kışkırtılan Bene Yisrael, yiyecek konusunda şikâyet ediyorlardı:

"Keşke yiyecek etimiz olsa! Mısır'da bedava yediğimiz balıkları hatırlıyoruz – salatalıkları, kavunları, pırasaları, soğanları ve sarımsakları da! Ama şimdi iştahımızı kaybettik; şu *mandan* başka hiçbir şey görmüyoruz."

Bamidbar 11:4-6

Dehşet verici bir nankörlük gösterisiydi, ancak Bene Yisrael'in bu şekilde davrandıkları ilk olay bu değildi. Daha önce, Kızıldeniz'in geçilmesinden hemen sonra meydana gelmiş ve Şemot kitabında kaydedilmiş (15-17. *perekler*) üç olay daha olmuştu. İlk olarak Mara'da suyun acı olduğundan yakınmışlardı. Sonra, daha agresif bir tavırla, yiyecek eksikliğini protesto etmişlerdi ("Keşke Mısır'da *A-Şem*'in eliyle ölseydik! Orada et tencerelerinin etrafında oturup istediğimiz yiyeceği yiyorduk, ama siz bizi bu çöle tüm bu cemaati açlıktan öldürmek için çıkardınız!"). Ardından, Refidim'de su yokluğu sebebiyle homurdanmışlar, Moşe'nin Tanrı'ya "Bu halka ne yapayım? Neredeyse beni taşıyacaklar!" demesine sebep olmuşlardı.

Kısacası, bu haftaki *peraşada* – *Kivrot A-Taava* olarak anılmaya başlayan yerde – meydana gelen olay Moşe'nin bir meydan okumayla karşı karşıya kaldığı ilk değil, dördüncü olaydır. Ne var ki, Moşe'nin bu seferki tepkisi tam bir umutsuzluktan aşağı kalmamaktadır:

"Neden kuluna bu kadar kötü davrandın?" diye sordu Moşe, *A-Şem*'e. "Neden Gözlerinde bu kadar az beğeni buldum da tüm bu halkın yükünü üzerime yüklüyorsun? Tüm bu halka ben mi hamile kaldım? Onu ben mi doğurdum ki bana 'Onu bir dadımın bir bebeği taşıdığı gibi kucağında taşı' diyorsun atalarına yemin etmiş olduğun ülkeye? 'Bize et ver' diye sızlanarak bana geldiğinde tüm bu halka verecek eti nereden bulacağım? Tüm bu halkı ben tek başıma taşıyamam; bu yük benim için çok ağır! Ve madem bana böyle davranıyorsun, eğer Gözlerinde beğeni bulduysam beni şimdi öldür ki kendi perişanlığımı görmeyeyim."

Bamidbar 11:11-15

Bu olağanüstü bir patlamadır. Moşe ölmek için dua etmektedir. Yisrael'de bunu yapan tek peygamber o değildir. Daha ileride Eliyau, Yirmeyau ve Yona da aynısını yapmıştır ki bu da bizim, en büyük insanların bile ümitsizlik anlarına düşebileceğini anlamamızı sağlar. Yine de, Moşe'nin durumu özellikle şaşırtıcıdır. Bu gibi zorluklarla daha önce de yüzleşmiş ve onların üstesinden gelmişti. Her seferinde Tanrı halkın isteklerine cevap vermişti. Su, *man* ve sülünler göndermişti. Moşe bunu biliyordu. Öyleyse halkın bu dördüncü şikâyeti ("Keşke yiyecek etimiz olsa") insanların en güçlüsü diyebileceğimiz bu adamda tam bir ruhsal çöküşü andıran bu duruma neden yol açmıştır?

Tanrı'nın tepkisi de bir o kadar gariptir:

"Bana Yisrael'in ileri gelenlerinden, halkın ileri gelenleri ve denetçileri olarak tanıdığın

yetmiş kişi topla ve onları Buluşma Çadırı'na getir. Orada seninle hazır dursunlar. İnip orada seninle konuşacağım ve senin üzerindeki ruhtan biraz alıp onların üzerine yerleştireceğim; halkın yükünü seninle taşıyacaklar ve sen tek başına taşımak zorunda kalmayacaksın."

Bamidbar 11:16-17

Tabii ki bu, Moşe'nin "Tüm bu halkı ben tek başıma taşıyamam" şeklindeki şikâyetine verilmiş bir cevaptır. Ancak hem şikâyet, hem de cevap kafamızı karıştırmaktadır. Bu ileri gelenlerin tayini Moşe'nin kendi içinde yaşamakta olduğu krize nasıl bir çözüm sağlayacaktı? Et bulmak için onların yardımına mı ihtiyacı vardı? Tabii ki hayır. Et ya bir mucizeyle gelecekti, ya da hiç gelmeyecekti. Peki, ya liderliğin yükünü paylaşmaları için mi ihtiyacı vardı onlara? Cevap, yine, hayırdır. Çok da uzak olmayan bir geçmişte Moşe, kayınpederi Yitro'nun tavsiyesiyle görev dağılımı içeren bir yapıyı zaten oluşturmuştu. Şöyle demişti Yitro:

"Yaptığın şey iyi değil. Hem sen yıpranacaksın, hem de beraberindeki bu halk. Bu senin için çok ağır bir yük. Onu tek başına taşıyamazsın. Şimdi sözümü dinle, sana öğütte bulunayım; ve Tanrı da yanında olsun. Sen Tanrı'nın huzurunda halk adına konuş ve onların meselelerini O'na getir. Onları hüküm ve kanunlar hakkında bilgilendir ve yürüyecekleri yolu ve nasıl davranmaları gerektiğini onlara bildir. Sen de halkın içinden kabiliyetli adamlar ara - Tanrı korkusu sahibi, güvenilir, yozluğu hor gören kişiler [bul] ve onları halkın üzerine binbaşılar, yüzbaşılar, ellibaşılar ve onbaşılar olarak ata.

Şemot 18:18-21

Moşe de bu tavsiyeye uymuştu. Dolayısıyla Moşe'nin yardımcıları, vekilleri ve bir liderlik ekibi zaten vardı. Bu yetmiş ileri gelenle ilgili yeni atama nasıl bir fark yaratacaktı?

Dahası, Tanrı'nın cevabında ruhun üzerine yapılan vurgunun - "senin üzerindeki ruhtan biraz alıp onların üzerine yerleştireceğim" - nedeni nedir? Söz konusu ileri gelenlerin Moşe'ye yardım edebilmek için birer peygamber haline gelmesine ne açıdan ihtiyaç

vardı? Peygamber olmak, bir kişinin liderliğin idari veya diğer yüklerini yerine getirmesine yardımcı olmaz. Yalnızca halka hangi rehberliğin verilmesi gerektiğini bilmeye yarar - ve bunun için, tek bir peygamber, Moşe, yeterlidir. Daha doğru bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu yetmiş ileri gelen halka Moşe'nin mesajının aynısını ya verecektir ya da vermeyecektir. Eğer vereceklerse, o zaman gereksizdirler. Eğer vermeyeceklerse, onun otoritesini baltalayacaklardır (ki Yeoşua'nın Bamidbar 11:28'de endişe ettiği şey tam da budur).

Metindeki bu birkaç zorluğun farkında olan Ramban şu açıklamayı önerir:

Moşe, halkın çok sayıda lideri olması halinde bu liderlerin halkın öfkesini, onlar şikâyete başladıkları zaman kalplerine hitap ederek dindirebileceklerini düşünüyordu. Veya belki de, ileri gelenler peygamberlik ettikleri ve ruh onların üzerinde olduğu zaman, halk onların birer peygamber olarak tasdik edildiğini bilecek ve Moşe'ye karşı toplanmak yerine, isteklerini onlardan da talep edecekti.

Her iki önerme de aydınlatıcıdır, ancak ikisi de zorluktan tamamen arınmış değildir. İlki - ileri gelenlerin halk içinde sükûneti tesis edecekleri açıklaması - yeni bir liderlik kadrosunu gerektirmiyordu. Moşe'nin hâlihazırda binbaşılar, yüzbaşılar, ellibaşılar ve onbaşılar vardı. İkincisini - ileri gelenlerin varlığının, halkın öfkesini, onlara şikâyetlerinin hedefi olacak tek bir değil çok sayıda başvuru mercii sağlayarak dağıtacağı açıklamasını - anlamak da en az diğeri kadar zordur. Halkın, sıkıntılarını yöneltmek üzere başka birine (Aaron) başvurabildiği zaman ne olduğunu hatırlıyoruz. Bu durum Altın Buzağı olayına yol açmıştı. Tanrı o zaman neden Moşe'nin "üzerindeki ruhtan biraz alıp" Aaron'un üzerine yerleştirmemişti? Bunu yapması, çöl yıllarındaki en büyük felaketi engellerdi! Üstelik seçilen yetmiş ileri gelenin *Kivrot A-Taava*'da fiilen herhangi bir şey yaptığını da görmüyoruz. Hatta metin "Ruh onların üzerine yerleştiği zaman peygamberlik ettiler, ama buna devam

etmediler"¹ demektedir. Öyleyse, peygamberlik ruhunun onların üzerine bir kerelik ve bir daha tekrarlanmayacak olan bu akışı nasıl bir fark yaratacaktı? Bu pasaj üzerinde derine indikçe zorluklar kat kat artmaktadır.

Ama işte; Tanrı'nın sağladığı çözüm sonucunda bir şey *olmuştur*. Moşe'nin ümitsizliği ortadan kalkmıştır. Tavrı dönüşüme uğramıştır. Bunun hemen ardından karşımızda sanki yepyeni, liderliğine yöneltilebilecek en ciddi meydan okumaları bile dert etmeyen bir Moşe durmaktadır. Bu ileri gelenlerden ikisi, Eldad ve Medad, Buluşma Çadırı'nda değil de kampın içinde peygamberlik ettiklerinde, Yeoşua Moşe'nin otoritesine yönelik bir tehdit sezip "Efendim Moşe, durdur onları!" deyince, Moşe üstün bir ruhani cömertlikle "Benim için mi kıskançlık duyuyorsun? Keşke A-Şem'in tüm halkı peygamber olsa ve A-Şem, ruhunu onların üzerine yerleştirse!" diye cevap vermektedir. Sıradaki bölümde, öz kardeşleri Aaron ve Miryam onun hakkında eleştiride bulunduğu Moşe hiçbir şey yapmamaktadır: "Moşe çok alçakgönüllü bir adamdı, yeryüzündeki diğer herkesten daha alçakgönüllüydü." Gerçekten de, Tanrı Miryam'a öfkelenildiği zaman Moşe ablası için dua etmiştir. Moşe'nin ümitsizliği ortadan kaybolmuştur. Kriz sona ermiştir. Bu iki sınav, halkın et isteğinden çok daha ciddidir; ancak Moşe onları özgüven ve itidalle karşılamıştır. Tanrı ile arasında bir şeyler vuku bulmuş ve Moşe dönüşüme uğramıştır. O şey nedir?

Bir olaylar zincirini anlamak için öncelikle onu tarihi bağlamının içine oturtmamız gerekir. Rabi Moşe Lichtenstein, Moşe'nin liderliğini ele aldığı aydınlatıcı kitabı *Tsir veTson'* da ("Elçi ve Kuzular"; Alon Şvut, 5762), Şemot kitabı ile Bamidbar kitabı arasında belirgin bir ton değişimi olduğuna işaret eder. Şikâyetler değişmemektedir, ama Tanrı'nın ve Moşe'nin tepkilerinde değişim vardır. Şemot'ta Tanrı halka öfkelenmemektedir veya eğer

öfkelenirse, Moşe'nin duaları bu gazabı dindirebilmektedir. Bamidbar'da ise tepki – bazen Tanrı'nın, bazense Moşe'nin tepkisi – daha hoşgörüsüdür. Ne değişmiştir?

Rabi Lichtenstein – kanımca haklı olarak – halkın ilk dönemdeki değişkenliğinin affedilebilir olduğunu belirtir. Şüphesiz, Tanrı'ya inanç duymaları gerekiyordu; ancak Kızıldeniz'le veya çölle veyahut yiyecek ve su sıkıntısıyla daha önce hiç karşılaşmamışlardı. Halkın en büyük ihlali – Altın Buzağı'nın yapılması – anlatımda uzun bir duraksamaya yol açmıştır – esas olarak Şemot *perek* 25'ten Bamidbar *perek* 11'e kadar. Bu süreç içinde, Moşe'nin af duasına cevap olarak, Tanrı halka, içlerindeki sürekli Mevcudiyetini güvence altına alacak bir Mişkan inşa etmeleri talimatını vermiştir.

Şemot kitabının ikinci yarısının büyük kısmı, Vayikra kitabının bütünü ve Bamidbar kitabının ilk on bölümü, Mişkan'a dair ayrıntılara, orada gerçekleştirilecek olan ibadete ve Yisrael'in, onun etrafında kabileler halinde kamp kuran kutsal bir ulus olarak yeniden yapılandırılmasına adanmıştır. 53 *perek*ten oluşan ve bütünüyle Sinay Çölü'nde geçen bu olaylar dizisi, bir tür meta-tarihsel an, Bene Yisrael'in bir yerden diğerine yolculuğunda bir mola niteliğindedir. Zaman ve mekân donup kalmıştır. Tora'nın Verilişi ile Mişkan'ın inşası arasındaki süreçte Bene Yisrael, disiplinsiz bir kaçak köleler yığınından, anayasası Tora ve tek hükümranı Tanrı olan ve merkezinde (fiziksel ve metafiziksel anlamda) Tanrı'nın Mevcudiyetinin görülebilir işareti olarak Mişkan'ın bulunduğu bir ulusa dönüştürülmektedir. Artık "bir Koenler krallığı ve kutsal bir ulus" haline gelmişlerdir.

Moşe'nin, halk yiyecek konusunda homurdandığı zaman ümitsizliğe kapılmasının ardında yatan da budur. Bunu daha önce de yapmışlardır. Fakat daha önce farklıydılar. Onları bir ulus olarak

¹ Targum bunu farklı şekilde okuyor olsa da, çoğu açıklama otoritesine göre Bamidbar 11:25'in basit anlamı budur.

şekillendiren dönüştürücü deneyimleri henüz yaşamamışlardı. Moşe'nin moralinin bozulmasına yol açan şey, onların, yolculuğa yeniden başlamak üzere Sinay Dağı'nı terk eder etmez sanki hiçbir şey değişmemiş gibi eski yakınma alışkanlıklarına geri dönmüş olmalarıdır. Onları Sinay'daki muhteşem deneyim, Tanrı'nın Altın Buzağı sonrasındaki öfkesi ve uzun bir zaman alan Mişkan'ın inşaa çalışmaları değiştirmediyse, başka ne değiştirecekti? Moşe'nin ümitsizliğe kapılması tamamen anlaşılır bir durumdur. Görevinin başlamasından bu yana ilk kez, yenilginin, gözlerini kendisine dikmiş olduğunu görebiliyordu. Bu halkı, tüm derdi yiyecek olan bir topluluktan, benimsemeye davet edildiği benzersiz ahlaki-manevi kaderin anlam ve önemini kavrayan bir ulusa hiçbir şey dönüştüremiyordu – ne mucizeler, ne kurtuluşlar, ne Tanrı'nın açığa çıkışı, ne de yaratıcı çalışma; ya da en azından görünen buydu. Belki Tanrı, Kendi ebedi bakış açısından, gelecekte bir ümit ışığı görebiliyordu. Bir insanoğlu olarak Moşe ise, göremiyordu. "Hayatımın geri kalanını boşa çaba harcayarak geçirmektense ölmeyi yeğlerim" diyordu.

Şimdi spekülasyonda bulunma noktasına geldik. Hatalı olabilirim (ve Netsiv, eseri *Aamek Davar'*ın önsözünde, 5. bölümde bunu farklı bir şekilde açıklamaktadır), ama bu olaylar dizisini ben şu şekilde yorumluyorum: Gerçekten dönüştürücü bir liderin yaşamında, ümit güneşinin şüphe bulutlarıyla örtüldüğü bir zaman gelebilir. Bu şüphe Tanrı hakkında değil, insanlar hakkında, hepsinin üstünde liderin kendi şahsı hakkındadır. "Gerçekten bir fark yaratıyor muyum? Dünyayı değiştirebileceğimi düşündüğüm zaman kendimi kandırıyor olabilir miyim? Denedim, verebileceğim enerji ve ilhamın en iyisini verdim, ama görünen o ki, insani zaaf ve vizyon eksikliğinin moral bozucu gerçekliğini hiçbir şey değiştiremiyor. Ben halka Bizzat Tanrı'nın sözünü verdim, ama onlar hâlâ şikâyet ediyorlar, hâlâ yarının engin olasılıklarını değil, bugünün konfor eksikliklerini düşünüyorlar." Bu tür bir

ümitsizlik (*leavdil*, aynısından muzdarip olan Winston Churchill buna "kara köpek" adını vermişti) en büyük insanların bile başına gelebilir (tekrar edelim; yalnız Moşe değil, Eliyau, Yirmeyau ve Yona da ölmek için dua etmişti). Moşe en büyük insandı. Bu yüzden Tanrı da ona tüm armağanların en büyüğünü vermiştir – başka hiç kimseye verilmemiş bir armağandır bu.

Tanrı, Moşe'nin, başkaları üzerinde yarattığı etkiyi görebilmesini sağlamıştır. Kısa bir an için Tanrı, Moşe'nin, bir grubun – yetmiş ileri gelenin – üzerinde yarattığı farkı görebilmesi için onun "üzerindeki ruhtan biraz alıp onların üzerine" yerleştirmiştir. Moşe'nin başka bir şeye ihtiyacı yoktu. Onların yardımına ihtiyacı yoktu. Peygamberlik etmeye devam etmelerine ihtiyacı yoktu. İhtiyaç duyduğu tek şey, kendi ruhunun onlara nasıl bir etkide bulunduğunu kısaca görmektir. İşte o zaman, gerçekten de bir fark yaratmış olduğunu gördü. Ömrühatında Bene Yisrael'den, şikâyetler, meydan okumalar ve isyanlardan başka neredeyse hiçbir şey görmemiş olan Moşe'nin, Yisrael halkı üzerinde, bu halkın, 3.300 yıl sonra bile hâlâ onun aktarmış olduğu sözleri öğrenip onlara göre yaşayacağı kadar belirleyici bir etkiye sahip olacağını; insan ırkı içinde diğer herhangi bir kimlikten çok daha kararlı ve sebatkâr bir kimliğin şekillendirilmesine yardımcı olduğunu; geriye dönüp tarihin bütününe bakıldığında, ezelden beri yaşamış en büyük lider olduğunun görüleceğini henüz o zamandan tahmin edebilme olasılığı çok düşüktü. Moşe tüm bunları bilmiyordu; tüm bunları bilmeye ihtiyacı yoktu. İhtiyacı olan tek şey, yetmiş ileri gelenin, onun ruhunu içselleştirdiklerini ve onun mesajını kendi mesajları haline getirdiklerini görmektir. İşte o zaman, hayatının boşuna olmadığını anlamıştı. Öğrencileri vardı. Vizyonu sadece kendisiyle sınırlı kalmamıştı. Onu başkalarına da aktarabilmişti. Kendi ömrünün sonrasında, çalışmasını başkaları da sürdürecekti. Bu onun için yeterliydi ve bizim için de yeterli olmalıdır. Moşe bunu bir kez bildikten sonra, artık herhangi bir sınavla soğukkanlı bir

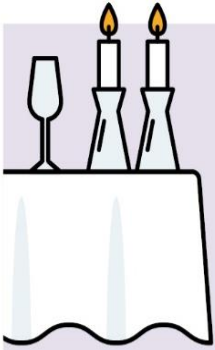
biçimde yüzleşebilirdi (uzun yıllar sonra Kadeş'te yüzleşeceği sınav hariç; ama o başka bir hikâyedir).

Bu şekilde anlaşıldığında, Moşe'nin yaşadığı krizde hepimize yönelik bir mesaj vardır (ve hiç şüphe yok ki bu krizin Tora'da anlatılma sebebi de budur). Hatırlıyorum; babam z.l. vefat ettiği zaman, annem ve kardeşlerimle birlikte *şiva* oturuyorduk. İnsanlar sürekli gelip bize babamın onlar için yapmış olduğu iyilikleri anlatıyorlardı. Bunların bazılarının üzerinden 50 yılı aşkın bir süre geçmişti. O zamandan bu yana, *şiva* oturan birçok kişinin benzeri bir deneyim yaşadığını öğrendim. Babamın z.l. burada olup onların bu sözlerini dinleyememesinin ne kadar da duygulandırıcı ve aynı zamanda ne kadar da acı olduğunu düşündüm. Yüzleştiği çok sayıda zorluğa rağmen, yapmış olduğu iyiliklerin unutulmadığını bilmek kim bilir ona ne büyük bir rahatlama sağlardı. Şükran duygularımızı çoğunlukla kendimize saklayıp, bunu yüksek sesle dil getirme işini ancak, borçlu olduğumuzu hissettiğimiz kişi artık bu yaşamda olmadığı zaman ve ardından yas tutan kişileri teselli ederken yapmamız ne kadar da trajiktir.

Belki de basitçe, insanlığın normal hali budur. Başkalarına ne çok şey verdiğimizizi - nazik bir sözün, düşünceli bir davranışın, rahatlatıcı bir jestin yaşamları ne kadar değiştirdiğini ve asla unutulmadığını - gerçekte hiçbir zaman bilemeyiz. Başka hiçbir açıdan olmasa bile, en

azından bu açıdan biz de Moşe gibiyiz. O da bir insandı; başka insanların zihinlerine nüfuz etmek gibi bir ayrıcalığa o da sahip değildi; bir mucize olmadan, kendisine en yakın kişilerin üzerinde yaratmış olduğu etkiyi o da bilemezdi. Doğrusu, tüm deliller aksi yönü gösteriyor gibiydi. Halk, Tanrı'nın ve Moşe'nin onlar için yapmış olduğu her şeyden sonra bile hâlâ nankör, kavgacı, çabuk eleştiren ve şikâyet eden karakterdeydi. Fakat bu sadece yüzeydeki görünüştü. Bir an için Tanrı ona, yüzeyin altında neler olduğuna dair kısa bir görüntü göstermişti. Ona, Moşe'nin ruhunun nasıl da, çok kısa bir süreliğine bile olsa, başkalarının içine nüfuz edip onları peygambersel görü düzeyine yükselttiğini göstermişti.

Tanrı bunu başka hiçbir insan için yapmamıştır - ne o zaman, ne de şimdi. Ama bu Moşe için yeterli olmuşsa, bizim için de yeterli olmalıdır. Yaptığımız iyilikler bizden sonra yaşamaya devam eder. Yaşamaya devam eden en büyük şey budur. Arkamızda bir zenginlik, güç, hatta şöhret mirası bırakmış olabiliriz, ancak bunlar tartışmaya açık yararlardır ve bazen onları bizden teslim alan kişilere yardım etmekten çok zarar verir. Başkalarına bıraktığımız asıl şey, yaptığımız iyi etkinin izidir. Bu izi hiç görmeyebiliriz, ama oradadır. Liderliğin en büyük nimeti, ümitsizliğin tek panzehiri ve umudun tek sağlam zemini budur.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Eksiklerimiz hakkında şikâyet etmek, elimizdekileri takdir etmekten neden daha kolaydır?
2. Tanah'taki diğer peygamberlerin deneyimlerini düşünün. Onların da Moşe'ninkilere benzer sınavları olmuş mudur, yoksa farklı sınavlarla mı yüzleşmişlerdir?
3. Bu yazının mesajlarını kendi yaşamınıza nasıl uygulayabilirsiniz?